

De waarde van de democratie en de status van het publiek

Noortje Marres heeft een zeer indrukwekkend boek geschreven. Het is indrukwekkend omdat het een op de juiste tijd gekomen, fascinerende bijdrage is aan de hedendaagse problemen en de theorie van de democratie, bovendien bestrijkt het een enorm bereik aan onderwerpen. Het is ook indrukwekkend vanwege de ongewoon gedetailleerde en uiterst informatieve casestudies die de filosofische punten die zij naar voren wil brengen uitstekend toelichten. En het is indrukwekkend omdat het ons een geheel nieuwe en originele kijk verschaft op een oud en welbekend debat: dat tussen Lippman en Dewey. Alles bij elkaar genomen slaagt Marres erin een fascinerend en nieuw perspectief op de actuele problemen van de democratie te presenteren.

De centrale stelling is tweeledig: de auteur betoogt dat tot nu toe de vraag hoe issues in de democratie precies ontstaan, opkomen en worden voortgebracht volstrekt en op fatale wijze is genegeerd door theorieën van de democratie. Maar als men, zo gaat het betoog verder, rekening houdt met issues en hun ontstaan en ontwikkeling, dan is een geheel nieuwe kijk mogelijk op de gevestigde democratische instellingen, structuren, procedures en hiërarchieën: de vraag naar de omstreden kwesties stelt de rationaliteit en efficiëntie van het gehele democratische bouwwerk ter discussie. Deze nieuwe kijk maakt het de auteur mogelijk, en dat is de andere kant van haar stellingname, een nieuw perspectief te bieden op de problematische kwestie van het democratisch tekort en de *displacement* van de politiek: de *displacement* van de politiek moet niet gezien worden als iets wat de democratische procedures in gevaar brengt, maar eerder als het tegendeel. De *displacement* van de politiek, het ontstaan van een democratisch publiek buiten de traditionele democratische kanalen, moet worden opgevat als centraal of misschien zelfs constitutief voor een gezonde en goed functionerende democratie (139 e.v.). Marres betoogt dat dit fundamentele inzicht in de meeste hedendaagse theorieën van de democratie over het hoofd wordt gezien. De centrale vraag voor een theorie van de democratie is daarom niet ‘wat zijn de democratische idealen en hoe moeten zij in een democratische architectuur worden opgevat’, maar eerder ‘hoe ontstaat een democratisch publiek en waarom?’

Met veel kritiekpunten op traditionele democratiebegrippen en -theorieën in het boek ben ik het volledig eens omdat ik ze absoluut overtuigend vind. Maar er zijn ook diverse punten die ik vooral uitdagend en stimulerend vind. Uit de vele kwesties die Marres aanroert, wil ik mij concentreren op twee tamelijk algemene. Beide raken aan de centrale stellingname zoals ik die uit haar boek begrepen heb.

De eerste betreft de waarde van de democratie en de tweede de status van een publiek in de democratie. De auteur schetst een soms nogal schematisch beeld van de traditionele opvatting van de democratie en van theorieën van de democratie: deze veronderstellen dat mensen de *democratie omwille van zichzelf* waarderen, om abstracte idealen, om abstracte begrippen als volkssoevereiniteit, vertegenwoordiging of om zoiets als een democratische architectuur. Daartegenover betoogt zij dat mensen niet zijn geïnteresseerd in democratische idealen, maar in resultaten. De reden waarom mensen zijn geïnteresseerd in democratie of waarom zij waarde hechten aan democratie, is omdat zij geïnteresseerd zijn in resultaten en deze op prijs stellen (66).

Om een aantal redenen vind ik dit een beetje onbegrijpelijk. Ik zal dit kort toelichten. Gaat deze afwijzing van idealen en belangstelling voor democratische structuren en procedures niet een beetje te ver, gegeven het feit dat we in democratieën voortdurend moeten leven met resultaten van democratische procedures die we als resultaten nu juist niet waarderen? En huldigen we democratische instellingen, zoals Marres het stelt, niet juist vanwege het feit dat we – misschien niet altijd, maar toch heel vaak – kunnen instemmen met de legitimiteit en rechtvaardigheid van de procedures, zelfs al zijn we het vaak niet eens met de resultaten ervan?

In haar laatste hoofdstuk lijkt Marres in dit opzicht meer open: haar kritiek op het idee van managementoplossingen en op ‘probleemoplossing als het overheersende doel van democratieën’ (153) lijkt precies in deze richting te wijzen. Maar dwingt dat haar niet om op enig moment te vertrouwen op de legitimiteit en rechtvaardigheid van democratische instellingen én op het feit dat dit is waarom mensen – minstens ten dele – de democratie huldigen? Ik zou daarom volhouden dat er geen democratisch publiek en zeker geen resultaten mogelijk zijn zonder democratische idealen.

Dit brengt mij tot mijn tweede vraag: moet men geen onderscheid maken tussen verschillende soorten publiek, publieken en plaatsen waar de openbaarheid zich afspeelt? Zoals Marres wel weet, maakt bijvoorbeeld Fraser een onderscheid tussen een zwak en een sterk publiek. Een zwak publiek brengt issues ter sprake en bespreekt ze, en een sterk publiek neemt beslissingen. Natuurlijk is er geen scherpe grens te trekken tussen beide soorten van publiek, maar volgens mij is het belangrijk en waarschijnlijk cruciaal voor het project van de auteur dat beslissingen gebaseerd moeten zijn op rechtvaardige procedures. In elk geval spreekt Marres in haar boek zeer zelden over de rechtvaardigheid van de genomen beslissingen; in plaats daarvan is haar favoriete uitdrukking: *vergelijk (settlement)*.

Ik zou daarentegen volhouden dat ik het eens kan zijn met alles wat Marres zegt over het ontstaan van issues en hun traject en hoe zij buiten de gevestigde democratische instellingen worden gevormd. Ik kan het er ook mee eens zijn dat het constitutioneel is voor een goed functionerende democratie dat issues en hun publiek buiten deze instellingen opkomen. Als het echter aankomt op een beslissing – of vergelijk – dan denk ik dat we het niet zonder legitieme en rationele democratische procedures kunnen stellen. Ik denk daarom dat de auteur te gemakkelijk overgaat van de *beschrijving* van het ontstaan van issues en de opkomst van een publiek naar het *normatieve* begrip

van een vergelijk en van een vergelijk dat goed of slecht is, zonder aan te geven wanneer en waarom een vergelijk goed (rechtvaardig, legitiem) genoemd mag worden.

Marres beweert ergens zelfs dat haar kritiek op de traditionele democratie alomvattend is: elke gevestigde democratische instelling (zoals zij het zegt) of procedure kan en moet ter discussie worden gesteld als de politieke *displacement* van issuevorming dat vereist. In navolging van Honig betoogt Marres (144) dat 'politiek begrepen moet worden als een gebeuren waarbinnen op creatieve wijze orde moet worden gebracht'. Maar zijn er niet ook issues en soorten publiek die uitermate dubieus zijn en die dringend vragen om democratische orde en controle? Moeten en willen we niet, als het aankomt op een beslissing of vergelijk, vertrouwen op ouderwetse democratische controle of zelfs op nieuwe manieren om de democratische controle juist te *versterken* wanneer er *displacement* van politiek plaatsvindt?

De traditionele theorie van de democratie zou dus (bijna) alles kunnen aanvaarden wat de auteur zegt over het belang van het ontstaan van issues, de ontwikkeling ervan, de *displacement* van de politiek, de pluriformiteit van publiek, en niettemin erop blijven staan dat er op een of ander moment beslissingen moeten worden genomen en dat die rechtvaardig, legitiem en rationeel moeten zijn – een vasthouden aan procedures en formele structuren dus, zelfs als hun rationaliteit, efficiëntie en legitimiteit voortdurend ter discussie moeten worden gesteld.

Tot besluit een korte zijdelingse opmerking betreffende de precieze betekenis van de *displacement*-these. Soms lijkt Marres te zeggen dat de *displacement* van de politiek een uitgesproken *moderne* ontwikkeling is, te danken aan technologische en wetenschappelijke veranderingen die het steeds waarschijnlijker en ook noodzakelijker maken dat politieke problemen buiten democratische instellingen worden besproken. Maar aan de andere kant lijkt zij vol te houden dat de *displacement* van politiek een (constitutief) kenmerk is van elke geïnstitutionaliseerde democratie (139), of sterker nog: dat *displacement* een *conditio sine qua non* is voor het goed functioneren van elke democratie (140). Deze beide constateringën gaan niet gemakkelijk samen.